

Prevajanje angleških oziralnih zaimkov s slovenskima zaimkoma *ki* in *kateri*

Jerneja Topole

Oddelek za prevajalstvo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
jtopole@gmail.com

Izveček

V članku bom podrobneje raziskala, kako prevajamo oziralne zaimke *who*, *which* in *whom* iz angleščine v slovenščino – z zaimkom *ki* ali *kateri*. Ta dva zaimka pogosto uporabljamo nedosledno, zato bodo najprej predstavljena slovnična pravila, ki določajo njuno rabo. Raba bo preverjena s pomočjo Evrokorpora, korpusa FidaPlus in korpusa Nova beseda (za analizo uporabe zaimkov v slovenščini). Pričakujem, da se zaimek *kateri* uporablja v kombinaciji s predlogom, tj. za 5. in 6. sklon, za ostale sklone pa zaimek *ki*.

1. Uvod

Jezik se nenehno spreminja, saj nanj vplivajo zgodovinski čas, okolje, namen, stil in še mnogo drugih dejavnikov. Tako nastanejo primeri, kjer kljub obstoječim slovničnim pravilom ni mogoče stoodstotno trditi, ali je neka oblika oziroma struktura slovnično pravilna ali ne. Sicer se lahko na ustreznih mestih, kot so slovnični priročniki in spletne svetovalnice za jezikovna vprašanja, seznanimo z načeli, po katerih naj bi se izražali slovnično pravilno, vendar v vsakodnevnem jeziku v takih nejasnih primerih vseeno pogosto prihaja do napačne rabe.

Tak primer sta tudi oziralna zaimka *ki* in *kateri*. Oba namreč opravljata enako funkcijo (uvajata odvisne stavke in pojasnjujeta odnosnico). Gre le za oblikoslovno in stilistično razliko, ki pa z vidika slovenske slovnice ni zanemarljiva in je določena s slovničnimi pravili. Napaka, ki se pogosto pojavlja v slovenščini, je prepogosta raba zaimka *kateri* namesto zaimka *ki*. V članku želim s pomočjo že omenjenih virov predstaviti pravila za njuno rabo in le-to preveriti v različnih korpusih (med drugim tudi v dvojezičnem).

2. Teoretični del

V teoretičnem delu bodo najprej predstavljene slovnične kategorije, v katere spadata obravnavana zaimka in slovnična pravila za njuno rabo; za oboje sem uporabila Slovensko slovnico in Slovenski pravopis. Podobno vsebino sem našla tudi na spletni jezikovni svetovalnici ŠUSS.

2.1. Pridevniški zaimki

Pridevniški zaimki so pridevniške besede, ki posredno poimenujejo lastnost, vrsto, svojino ali količino prvin – to so tudi štiri glavne vrste, na katere jih delimo: lastnostni, vrstni, svojilni in količinski. Ločimo tudi najmanj enajst razredov (vprašalni, oziralni, nedoločni, poljubnostni, mnogostni, oziralnopoljubnostni, totalni/celostni, nikalni, drugostni, istostni in kazalni).

2.1.1. Oziralni vrstni zaimek

Kakor samostalniški, se tudi oziralni pridevniški zaimki uporabljajo samo v odvisnih stavkih. Uvajajo stavke, ki odnosnico natančneje pojasnjujejo, tj. povedo, katere vrste,

katera natančneje izmed večih je (npr. *ustavili so se na travniku, ki je bil edini pokošen*).

Stavki z oziralnimi zaimki so kot odgovori na vprašanja (*kateri travnik – ki je bil edini pokošen ...*). Pri pridevniških oziralnih zaimkih bi v glavnih stavkih vedno lahko postavili kazalni zaimski par (*na tistem travniku, ki je bil ...*). Vendar kazalni zaimek rabimo v nadrednem stavku le takrat, če je posebej poudarjen; če poudarjenosti ni, kazalni zaimek izpuščamo.

Oziralno dvojico *ki* in *kateri* uporabljamo po naslednjih načelih: *ki* lahko v vseh sklonskih oblikah, *kateri* pa načeloma le:

- v zvezi s predlogi (*včeraj sem jedel sladoled, po katerem me je grozno bolel trebuh*),
- za pomen *tisti, ki* (*kateri hočejo videti na oder, morajo stati v prvih vrstah*),
- za izražanje svojilnosti/pripadnosti v rodilniku (*to je plesna šola, katere plesalci slovijo po odličnih nastopih*),
- kadar bi bil *ki* nejasen ali neroden (*srečal je človeka, ki mu je posodil denar / ... človeka, kateremu je posodil denar*).

Posebno v 19. stoletju in prej se je *kateri* rabil tudi tam, kjer danes rabimo le *ki* (*Matiček, kateri vse to vidi, pravi k Žužku ...*) (Toporišič, 2000: 335 in 341).

Glede na Slovenski pravopis med zaimkoma *ki* in *kateri* obstaja tudi pomenska razlika. *Ki* rabimo, ko govorimo o določeni oz. znani stvari ali osebi (*pulover, ki ga je naredila stara mama, je zelo topel*), *kateri* pa takrat, ko stvar ali oseba ni znana ali pa je splošna (*vsak pulover, katerega naredi stara mama, je zelo topel*). Vendar pa tako razlikovanje danes skoraj ni več v rabi.

2.2. Spletna jezikovna svetovalnica ŠUSS

ŠUSS je spletna stran, na kateri skupina jezikoslovcev odgovarja na jezikovna vprašanja. Pri tem se opirajo na različne priznane jezikovne vire, kot so SSKJ, slovarji, korpus Nova beseda itd. V njihovem arhivu sem poiskala vprašanje, ki se nanaša na rabo zaimkov *ki* in *kateri*. Poleg tega, kar piše v slovnici in pravopisu, ŠUSS pove še, kakšno je stanje v pogovornem jeziku. Večini se v imenovalniku in tožilniku zdi uporaba zaimka *kateri* nepravilna oziroma čudna (*tisti, kateri tam stoji, je moj prijatelj*) in imajo zaimek *ki* za pravilnejšega (*tisti, ki tam stoji, ...*). V rodilniku, dajalniku, mestniku in

orodniku pa večina sprejema obe različici. V pogovornem jeziku jih največ uporablja samo različico s *ki* (*to je učenec, ki ga včeraj ni bilo v šolo*, namesto: *učenec, katerega včeraj ni bilo...*).

3. Aplikativni del

Rabo zaimkov *ki* in *kateri* sem analizirala na dva načina. Najprej sem uporabila Evrokorpus, kjer sem preverjala, kdaj je kateri od njiju preveden iz angleških ozirnih zaimkov *who*, *which* in *whom*. Nato sem s pomočjo korpusov FidaPLUS in Nova beseda ugotavljala, kako ta dva zaimka uporabljamo v slovenščini in če se pri tem držimo slovničnih pravil.

3.1. Prevajanje angleških zaimkov (v Evrokorpusu)

3.1.1. Metodologija

V Evrokorpusu sem najprej nameravala uporabiti izpopolnjeno iskanje, kjer so na voljo različni iskalni kriteriji. Istočasno bi lahko vpisala slovensko in angleško iskano besedo ter dobila točno tiste zadetke, pri katerih je npr. zaimek *who* preveden z zaimkom *kateri*, zaimek *which* s *kateri*, zaimek *who* s *ki* itd. Primerjala bi število zadetkov pri posameznih prevodih in videla, kateri slovenski zaimek se uporablja pogosteje. Pri pregledu prvih 20 zadetkov pa bi še ugotovila, v kakšnih primerih se angleški zaimek prevaja z določenim slovenskim in če je raba pravilna. Naletela pa sem na dve težavi. Zaimek *ki* je program prepoznal kot prekratek izraz, zato bi zgoraj opisan postopek lahko izvedla samo z zaimkom *kateri*, kar ne bi bilo smiselno. Druga težava je bila v tem, da program išče par izbranega izvornika in prevoda znotraj enega stavka. Ker so stavki precej dolgi, lahko zazna obe izbrani besedi, čeprav sploh nista na istem mestu v stavku (*who* je npr. preveden s *ki*, vendar je na koncu slovenskega stavka še beseda *kateri*, ki nima zveze z zaimkom *who*, vendar jo program obravnava kot njegov prevod).

Na koncu sem se odločila za navadno iskanje. V iskalno okene sem po vrsti vpisala angleške zaimke *who*, *which* in *whom* ter pri vsakem pregledala prvih dvajset zadetkov, ki so glede na raven redakcije prevoda tudi najkakovostnejši. Pri rezultatih sem upoštevala le prevode z zaimkoma *ki* in *kateri*, saj tisti, ki so prevedeni na drugačen način, za temo članka niso relevantni (npr. *a person, who shall be competent to administer or arrange ... /oseba, pristojna za dajanje ali urejanje ...*).

3.1.2. Rezultati

- Prevajanje zaimka *who*

V devetnajstih od dvajsetih primerov je zaimek *who* preveden z zaimkom *ki*. Ta uvaja imenovalnik (*one arbitrator who shall also be the president ... / enega arbitra, ki je predsednik arbitraže ...*) oziroma tožilnik (*president who the members of the council shall elect ... / ki ga izmed sebe izvolijo člani sveta ...*).

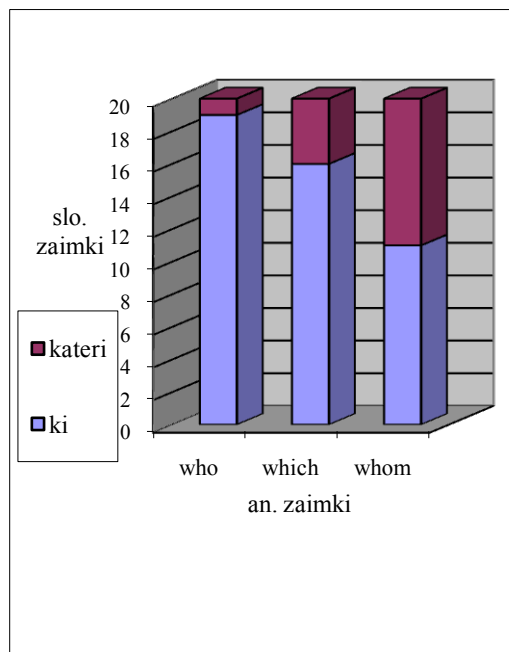
Zaimek *kateri* je uporabljen samo v zvezi s predlogom v primeru, kjer ima prevod drugačno strukturo (brez pasiva) kot v angleščini (*any person, who is considered / vsaka oseba, za katero pogodbenica meni ...*).

- Prevajanje zaimka *which*

Tukaj je delež zaimka *kateri* večji: z njim so prevedeni štirje zaimki *which* in sicer tisti, pred katerimi stoji predlog (*from which/od katerega, to which / na katere, for which/po katerem in for which/za katero*). Z zaimkom *ki* jih je prevedenih šestnajst. Ti uvajajo imenovalnik (*in those procedures which may possibly cause pain ... / v postopkih, ki lahko povzročijo bolečino ...*) in tožilnik (*records which are to be kept ... / dokumentacijo, ki jo je treba hraniti ...*).

- Prevajanje zaimka *whom*

Ta zaimek je v enajstih primerih preveden s *kateri*, pri čemer imajo vsi angleški zaimki zraven še predlog (*persons with whom he performs ... / pri osebi, pri kateri opravlja ta strokovna dela ...*).

V devetih primerih je uporabljen *ki*; tukaj je pet angleških zaimkov s predlogi, vsi so v dajalniku (*A party to whom an attorney ... / Stranka, ki ji je postavljen pooblaščenec ...*). Štirje so brez predloga, vsi v tožilniku (*a foreigner whom it has brought / tujca, ki ga je pripeljal*).

Graf 1: Prevajanje angleških ozirnih zaimkov s slovenskima *ki* in *kateri*

zaimek	ki	kateri
who	19	1
which	16	4
whom	9	11

Tabela 1: Prevajanje angleških ozirnih zaimkov s slovenskima *ki* in *kateri*

3.2. Raba zaimkov v slovenščini (v Fidiplus in Novi besedi)

3.2.1. Metodologija

V FidiPLUS sem pod razširjenim iskanjem naprej izbrala nastavitve, ki določa iskanje samo po nelektoriranih besedilih, saj pri lektoriranih ne bi dobila podatkov o realnem stanju vsakdanje uporabe obravnavanih zaimkov. Ta kriterij je bil pomemben predvsem pri zaimku *kateri*, ki je pogosteje napačno rabljen, kot zaimek *ki*. Slednji se, kot piše v slovnici, lahko uporablja v vseh sklonih oblikah, tako da ga praktično ne moremo napačno uporabljati. Pri iskanju zaimka *kateri* sem v iskalno polje vpisala *kater**, saj ima ta zaimek glede na sklon, spol in število različne končnice. Pri prvih dvajsetih zadetkih sem preverila, za kateri sklon je uporabljen določen zaimek in če je raba pravilna. Naletela sem na nekaj zadetkov zaimka *kateri*, kjer le-ta ni bil oziralni, temveč vprašalni (*Kateri od vaju je močnejši?*) oziroma poljubnostni vrstni zaimek (*lahko sklepamo, na katerem področju bi najlažje uspeli ...*). Teh primerov nisem upoštevala, saj me zanimajo zgolj oziralni vrstni zaimki. Fidiplus omogoča tudi iskanje po zvrsteh, ker pa na ta način nisem dobila nobenih posebnih informacij, ga nisem vključila med prikazane rezultate.

V Novi besedi se je iskanje po zvrsteh izkazalo za koristno, zato sem v tem korpusu izbrala *slovensko leposlovje*. Tako sem lahko preverila, kakšna je raba zaimkov *ki* in *kateri* v starejših slovenskih leposlovnih besedilih, kot npr. v delih Matiček se ženi, Tugomer, Veronika Deseniška itd.

3.2.2. Rezultati

- FidaPLUS (nelektorirana besedila)

Zaimek *ki* je v največ (štirinajstih) primerih v imenovalniku (*banda, ki se boče maščevati*), v petih v tožilniku (*zagleda svojega očeta, ki ga pozna po fotografijah*), v enem pa v dajalniku (*Marko nima koga, ki bi se mu zaupal*).

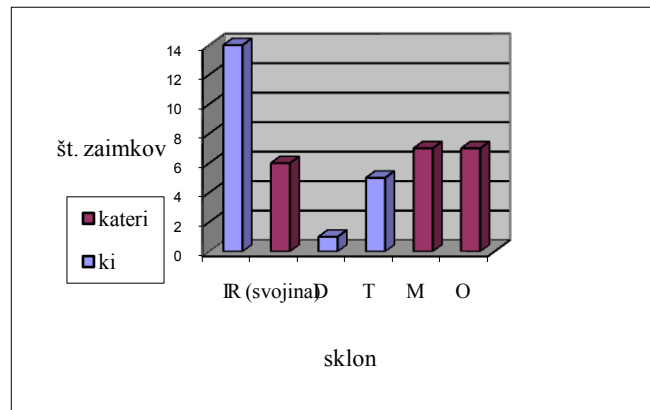
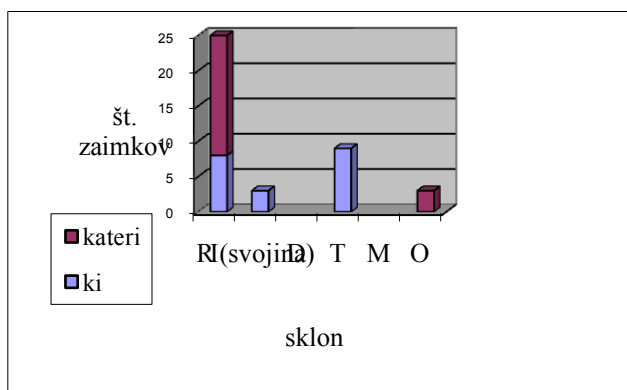
Kateri je v sedmih primerih v mestniku (*o katerem, v katerem, po katerih, na katerem*), v sedmih v orodniku (*s katerim, med katerim, za katerim*), v šestih pa v rodilniku (*pred črto, vzdolž katere so potekali boji*) oziroma izraža svojino (*limone, katerih lupine so Indijanci uporabljali ...*).

- Nova beseda (slovensko leposlovje)

V slovenskem leposlovju (kjer so večinoma starejša besedila), je zaimek *kateri* v sedemnajstih primerih v imenovalniku (*kar vidi Jerico, katera nekoga išče*), v treh primerih pa v tožilniku (*pokaže vrata, skozi katera je izginil Boris*).

Zaimek *ki* je v devetih primerih uporabljen v tožilniku (*gost na slavi, ki jo pripravlja moja hčerka*), v osmih primerih v imenovalniku (*veriga tlačanov, ki si podajajo kamenje*) in v treh primerih v dajalniku (*mi nismo stavec Job, ki Bog mu vzame vse*).

Graf 2: Raba zaimkov *ki* in *kateri* v FidiPLUS (spodaj)

Graf 3: Raba zaimkov *ki* in *kateri* v slovenskem leposlovju (starejša besedila) v Novi besedi

4. Zaključek

S pomočjo Evrokorpora sem ugotovila, da se zaimek *who* največkrat prevaja z zaimkom *ki* in sicer v imenovalniku in tožilniku. Zaimek *which* se prevaja glede na to, ali je v angleščini zraven še predlog (z zaimkom *kateri*) ali ne (*s ki*). V zadnjem primeru se *ki* prav tako uporablja za imenovalnik in tožilnik. Zaimek *whom* se prevaja s *kateri* (če je zraven predlog, *ki* se veže z mestnikom ali orodnikom) oziroma s *ki* (za tožilnik ali s predlogom, *ki* se veže z dajalnikom – t.j. angleški *to*).

Pri uporabi enojezičnih slovenskih korpusov so se potrdila nekatera slovnična pravila in ugotovitve spletne svetovalnice ŠUSS. Najpogosteje se uporablja zaimek *ki* (za imenovalnik, tožilnik in rodilnik in dajalnik, kjer ni predlogov). Zaimek *kateri* se uporablja samo v kombinaciji s predlogi (t.j. za mestnik, orodnik, rodilnik) in za izražanje svojine. Presenečena sem bila, da nisem naletela na noben primer napačne rabe, ki se ga sicer sliši v vsakdanjem jeziku.

Če namesto zaimka *ki* uporabimo zaimek *kateri*, to kaže ali na nepoznavanje slovničnih pravil ali pa na starinsko zaznamovanost besedila. V slovenskih leposlovnih besedilih iz 18. in 19. stoletja namreč lahko opazimo, da se zaimek *kateri* uporablja tam, kjer danes uporabljamo le zaimek *ki* – to velja predvsem za imenovalnik.

5. Literatura

Toporišič, Jože, 2000: Slovenska slovnica, četrta, prenovljena in razširjena izdaja, založba Obzorja, Maribor, str. 335 in 341.

Toporišič, Jože, 2001: Slovenski pravopis, SAZU in ZRC SAZU Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana.

<http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000155.html>

<http://evrokopus.gov.si/>

http://www.fidaplus.net/Pisni/Pisni_index.html

http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html

[\[bin/stran.pl?id=11&izris=izpisiNovico&st_pod=55&jezik=slo&templ=2\]\(http://slo.slohost.net/cgi-bin/stran.pl?id=11&izris=izpisiNovico&st_pod=55&jezik=slo&templ=2\)](http://slo.slohost.net/cgi-</p></div><div data-bbox=)